

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Пудсакуліч В.Ю.

У статті розглянуто сучасний стан та тенденції державної підтримки малого бізнесу в зарубіжних країнах. Зроблено акцент на аналізі наступних складових державної підтримки малого підприємництва: фінансово-кредитній, податковій та інноваційній. Метою аналізу є опис та порівняння державних програм з підтримки малого бізнесу в країнах ЄС, США, Японії тощо. Наукова цінність статті полягає у спробі дати рекомендації щодо розробки програм державної підтримки малого підприємництва в Україні, використовуючи світовий досвід.

Кількість бібліографічних посилань – 11; мова українська.

Ключові слова: мале підприємництво, державна підтримка, державне кредитування, державне гарантування кредитів, податкова підтримка, інноваційна підтримка.

ВСТУП

Протягом останніх років малий бізнес привертає до себе прискіпливу увагу. Інтенсивний розвиток малих підприємницьких структур не може відбуватись без втручання держави. Держава, як інституційна основа розвитку економіки і суспільства, має брати активну участь у формуванні політики сприяння розвиткові підприємницьких структур, використовуючи для цього економічні важелі і механізми сприяння.

Ефективна система державної підтримки має велике значення не лише для підприємства, а й для економіки країни загалом. Державна підтримка малого бізнесу в усіх економічно розвинених країнах – це створення державою організаційно-правових і фінансово-економічних умов для розвитку підприємницьких структур. Державні програми фінансової підтримки малого бізнесу повинні враховувати стан бюджетної, кредитно-фінансової системи, соціально-політичний рівень населення для ефективного та своєчасного прямого і непрямого впливу на розвиток підприємництва в цілому. Одні і ті ж самі важелі державного впливу можуть забезпечити різні результати не лише у різних країнах, але і в одній країні на різних етапах її розвитку. Тому розв'язання проблеми вибору форм і методів впливу держави на розвиток підприємництва перебуває у площині використання зарубіжного досвіду.

З огляду на досвід країн, де розвиток підприємництва пройшов довгий і суперечливий шлях, можна виділити кілька напрямів державної політики щодо підтримки і сприяння розвитку підприємницького сектора економіки. Головними складовими частинами державної підтримки малих підприємств є: фінансово-кредитна, податкова та інноваційна підтримка.

Проблема державної підтримки малого бізнесу широко висвітлюється у сучасній науковій літературі: у статтях Галан Н.І. окреслено основні напрями державної підтримки малого підприємництва у країнах ЄС та США; праці Мазур О. та Нікитенко Д.В. присвячені питанням оподаткування малого підприємництва; проблеми розвитку інноваційної сфери малого бізнесу висвітлено в статті Крупки М.І. «Фінансові інструменти державного регулювання та підтримки інноваційної сфери».

Метою статті є узагальнення підходів до формування і здійснення політики державної підтримки сектора малого підприємництва в розвинених країнах світу та визначення найефективніших її напрямків. Методологією дослідження є порівняння окремих заходів та програм з підтримки малого підприємництва, які використовуються у світовій практиці.

Для висвітлення мети дослідження стаття побудована таким чином: у першому розділі подана характеристика основних видів державної фінансово-кредитної підтримки малого бізнесу в зарубіжних країнах, у другому – основна увага приділяється вивченню зарубіжної практики з оподаткування малих підприємницьких структур, у третьому – розглядається підтримка інноваційної діяльності малих підприємств, у висновках наголошено на основних результатах дослідження.

1 ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА ПІДТРИМКА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Можна виділити наступні види державної фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва: пряме державне фінансування; пряме державне кредитування і державне гарантування кредитів.

У системі фінансово-кредитної підтримки найобтяжливішим для бюджету країни є пряме безповоротне фінансування окремих суб'єктів малого підприємництва. Взагалі, фінансування підприємства

державою вважається неринковим і тому недоцільним засобом державного впливу на розвиток економічних процесів. [5]

Щодо кредитування взагалі, то можна сказати, що банківські установи не бажають мати справи з таким «клієнтом» як малий бізнес. Причин цього кілька: відсутність застави; надто малий розмір позики і на короткий термін; значний ризик тощо. Поряд з цим ставки кредитних ресурсів, що діють на ринках, занадто високі для підприємств. Тому, державні позики стають реальним джерелом формування фінансових ресурсів малого підприємництва.

Важливим фактором, що позитивно впливає на формування фінансового забезпечення малого підприємництва є застосування різних форм державного гарантування повернення позикових коштів підприємницькими структурами. [5]

Фінансова підтримка малих підприємств в США з боку Адміністрації малого бізнесу (АМБ) здійснюється шляхом надання гарантій за кредитами, кредитування та інвестування в пріоритетні проекти малих підприємств.

Найбільшою програмою гарантування кредитів в США є кредитна програма «7а», яка здійснюється в партнерстві з майже усіма комерційними банками. Гарантії надаються за кредитами обсягом до 2 млн. дол. США, строком 7-25 років, які можуть бути спрямовані на придбання як основних, так і оборотних активів. Гарантія варіюється від 75 до 85% суми кредиту. Відсотки за кредитом не можуть перевищувати максимальний рівень, визначений АМБ в залежності від суми і терміну кредиту.

Особливе місце займає програма довгострокового кредитування «504». Метою цієї програми є надання допомоги у розширенні і модернізації уже наявних підприємств. АМБ покриває до 40% від загального бюджету проекту. Для отримання кредиту по програмі «504» мале підприємство повинне відповідати ряду критеріїв. Термін кредитування за даною програмою становить до 20 років, ставка кредитування на 3% перевищує відсоткові ставки за борговими зобов'язаннями відповідних термінів Казначейства США.

Вищезазначені програми є найбільш традиційними програмами в США. Вони, як правило, доповнюються кредитними програмами спеціального призначення, серед яких слід виділити:

- Програма кредитування трастових фондів найманих робітників;
- Програма кредитування заходів щодо запобігання забрудненню навколишнього середовища;
- Програма регіональної адаптації та інвестування SAIF;
- Програма короткострокового кредитування інвестицій в обіговий капітал CAP lines;
- Програма кредитування попередньої розробки та оцінки ділової пропозиції [2].

Крім підтримки на загальнодержавному рівні, суб'єкти малого підприємництва США мають

можливість отримати фінансову допомогу на рівні свого штату. [7]

Важливим напрямком фінансової підтримки у США є система державних контрактів. Граничний розмір чистого доходу підприємства для участі в таких програмах не повинен перевищувати 250 тис. дол. Однією з найбільш популярних програм цього напрямку є програма «8а», яка має на меті допомагати малим підприємствам, що функціонують у несприятливих умовах, отримувати державні замовлення та замовлення великих корпорацій. [2]

В Італії головними напрямками державної фінансової підтримки малих підприємств (МП) є цільове субсидювання та пільгове кредитування. Цільове субсидювання використовується для фінансування діяльності як окремих суб'єктів малого підприємництва, так і діяльності консорціумів та кооперативів, що є об'єднанням малих підприємств. При цьому відсоткова ставка з урахуванням розміру кредиту становить 36-60% від ринкової. Також, МП може отримати додаткову пільгу у 20-30% компенсації вартості такої позички при достроковому поверненні кредиту. [7]

У Німеччині для підтримки малого бізнесу вже протягом багатьох років реалізується програма стимулювання нагромаджень для організації власної справи. У цій країні діє такий державний орган, як Кредитна установа для відновлення, який надає кредити під дуже низькі проценти і на довгий строк. У Німеччині вже багато років діє федеральна програма «Акціонерний капітал», мета якої – стимулювання створення нових малих і середніх підприємств. Цей державний кредит передбачає виплату процентів за позикою: у перший рік – 2, у другий – 4 і в третій – 6% річних. У цілому погашення позички здійснюється протягом 10 років.

У Франції для підтримки малого бізнесу використовуються кошти таких спеціалізованих установ, як Депозитна каса, Національний кредит, Земельний кредит, Центральна кредитна каса готелів, торговельних та промислових підприємств, Підприємницький кредит тощо. З метою надання довгострокового кредиту для малих підприємств була створена філія Національного кредиту – Товариство фінансових гарантій. Його головна функція – видання поручительств у формі додаткових гарантій щодо операцій до 1 млн. франків. Довгострокові позички під помірний процент видаються малим і середнім підприємствам провінцій Товариством регіонального розвитку, середньостроковий кредит – Національною касою державних ринків. Це спеціалізовані фінансові установи, які є посередниками між державним бюджетом і підприємствами, що використовують його кошти. [3]

У Японії також головну роль у цій справі відіграє держава та державні органи, такі, як Національна фінансова корпорація, що здійснює фінансову підтримку малих приватних фірм, і Корпорація фінансування малого підприємництва, яка надає інвестиційні позики та здійснює підтримку проектів модернізації малого підприємництва.

Система фінансової допомоги малому підприємництву в Японії побудована на принципі зворотної залежності між розміром фірми та участю держави у її фінансуванні на початковому етапі діяльності.

Не є винятком практика фінансової підтримки малого підприємництва у Великобританії. Тут також роль організатора, спонсора та головного виконавця заходів відіграє держава. Так, на рівні уряду розробляються програми фінансової допомоги малому підприємництву, серед яких:

- «Схема сприяння створенню підприємств», яка передбачає фінансову допомогу безробітним, що мають намір розпочати власну справу;
- «Програма гарантування кредитів», яка поширюється на 70-80% кредитів, що надаються малому підприємництву банками;
- «Агенція допомоги підприємствам місцевого призначення», яка є системою близько 200 самостійних регіональних бюро, що здійснюють фінансову підтримку малих підприємств на місцевому рівні;
- Програми допомоги молоді у створенні та розширенні власної справи;
- Програми допомоги місцевій владі у розвитку МП на місцях. [7]

2 ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА З ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У різних країнах існують різні варіанти полегшення податкового тягаря для малих підприємств. Податкова підтримка малого бізнесу в розвинутих країнах сприяє виживанню малих підприємств, з її допомогою вони уникають банкрутства чи поглинання великими підприємствами. Більшість держав, які розвивають малий бізнес, податкове регулювання визнають як один з найефективніших засобів впливу, тому що воно має не прямий, а опосередкований характер. Серед податкових пільг, які надаються малому підприємництву, найпоширеніші такі:

- прогресивне (ступінчасте) оподаткування прибутку;
- звільнення від сплати податку на прибуток протягом певного часу;
- оподаткування прибутку за зниженими ставками [8].

Вивчення зарубіжної практики справляння податку на прибуток юридичних осіб свідчить, що досягти стимулюючого ефекту оподаткування податком на прибуток можна 2 способами: шляхом запровадження поряд із стандартною пропорційно зниженою податковою ставкою для малих підприємств або за рахунок введення прогресивної шкали ставок оподаткування, диференційованих залежно від розмірів оподатковуваного прибутку.

Перший спосіб використовується в наступних країнах. Литовські малі фірми платять названий податок за нижчою ставкою – 15% (звичайна ставка становить 25% від чистого оподатковуваного

прибутку). У Білорусії основна ставка податку на прибуток юридичних осіб 30%. Однак за зниженою вдвічі ставкою (15%) оподатковуються малі підприємства.

Використання другого методу протекції малого бізнесу з боку держави набуло не меншого поширення. Оподаткування прибутків корпорацій за помірно прогресивною шкалою практикується у Японії, США, Нідерландах, Індонезії тощо [4].

Також для підтримки малого підприємництва широко використовується метод «податкових канікул» (звільнення від податків на деякий термін). Так, у Франції існує пільга для новостворених компаній. Промислові, комерційні і підприємства сфери побутових послуг звільнюються від податку на прибуток в межах: 100% у перші 24 місяці діяльності; 75, 50 і 25 % відповідно у наступні послідовні 12-місячні періоди. Але, крім цієї пільги малі підприємства зі статусом юридичної особи і відповідають встановленим кількісним і якісним обмеженням, сплачують податок за зниженою ставкою – 19% замість 33% [4].

Розвиток малих підприємств в Італії стимулюється через звільнення підприємств від сплати податків. Так, новостворені дрібні промислові підприємства південних районів Італії упродовж 10 років узагалі не платять прибутковий податок (ІПРЕГ) і місцевий прибутковий податок (ІЛОР). Реінвестований у ці райони прибуток також звільнений від податку ІЛОР [9].

Податкові пільги для малого бізнесу представлені в розвинутих країнах у надто різноманітних формах. Наприклад, у Франції низка малих підприємств може відтермінувати сплату податків, якщо на даний момент відсутні кошти. Багато малих фірм звільняється від податку на реінвестований прибуток, одержаний від операцій з нерухомим майном [8].

Окрім того, у Франції діють наступні пільги: звільнення упродовж перших двох років роботи від сплати податку на забудовану територію, професійного податку тощо; знижки для підприємств, які мають намір прижитися на іноземному ринку; знижка на науково-дослідні витрати; режим прискореної амортизації для устаткування; знижка на витрати, пов'язані з професійною підготовкою кадрів тощо. Окремо виділяється оподаткування мікропідприємств, під якими розуміють фізичних осіб.

Податкові стимулятори широко застосовуються для «переманювання» малих підприємств у відсталі райони, стимулювання інноваційних малих фірм. Податкові пільги, які використовуються в нових землях Німеччини, мають три головні види: спеціальні норми амортизаційних відрахувань; створення резервів прибутку, який не оподатковується; інвестиційні надбавки, що надаються податковими відомствами [9].

Деякі області, де уряд Великобританії бажає сприяти капіталовкладенням, позначаються як промислові зони. Ті, хто створює підприємства у виробничих зонах, отримують певні переваги, на

обмежену кількість років, наприклад, звільнення від сплати податку на виробниче майно і надання права на 100% знижку до затрат на нові споруди під використання для торгових потреб [11].

Крім податкових пільг, вагомими є амортизаційні пільги – важливий засіб державного регулювання НТП, впровадження нововведень та оновлення основного капіталу.

На сучасному етапі все більшої уваги набувають методи прискореної амортизації. В Японії для прискорення НТП передбачено вилучення з оподаткованого доходу видатків на НДДКР, а також прискорена амортизація устаткування для НДДКР. Малі підприємства з капіталом до 100 млн. єн користуються пільговими нормами амортизації. Для прискорення якісного зростання МП практикується компенсація витрат МП на підготовку кадрів, і 2/3 витрат на підвищення кваліфікації працівників [8].

Прискорена амортизація рухомих необоротних активів дозволена малим підприємствам Німеччини, якщо вартість чистих активів бізнесу не перевищує 400 тис. німецьких марок. Коефіцієнт прискореної амортизації дорівнює 20% і може бути використаний протягом перших 5 років додатково до звичайної норми амортизації. В якості винятку з загального правила, прискорена амортизація може комбінуватися з методом знижуючого залишку [11].

Пільгові умови амортизаційних відрахувань у Німеччині дають змогу малим підприємствам здійснювати інноваційний процес, модернізувати виробництво. На частку амортизаційних відрахувань припадає близько 66% усіх капіталовкладень, на реінвестицію доходів – 27%, а на зовнішні джерела фінансування – 7%.

У розвинутих країнах широко застосовуються різноманітні податкові пільги щодо стимулювання НДДКР. В Японії промислові компанії мають право на зменшення податку на прибуток на суму, що дорівнює 7% інвестицій у передову техніку та технологію. У Канаді аналогічна знижка коливається 7-20% інвестицій у передову техніку. В Англії компаніям дозволено використовувати 10% корпоративного податку для раніше обумовлених законом інвестицій [6].

Починаючи з 1 квітня 2000 року у Великобританії, надаються податкові знижки на проведення НДР для сприяння інноваціям. Знижка на поточні затрати по НДР збільшилась з 100% до 150%. Компанії, котрі ще не мають прибутку, можуть перенести знижку на майбутній період і зменшити вартість своїх НДР на 24%. [11]

З метою стимулювання капіталовкладень у будинки й устаткування, в умовах чинної у Великобританії податкової системи, правила амортизації будинків і устаткування дозволяють робити списання за ставкою 25% від вартості придбання. Для деяких малих підприємств відрахуванню може підлягати до 40% від вартості нових будинків й устаткування.

Податковий стимул, від якого більшою мірою можуть виграти малі підприємства Нідерландів,

полягає в тому, що підприємство може зменшити свій оподатковуваний дохід на деяку суму коштів, вкладених у певні капітальні активи, в тому числі зароблених самостійно. Водночас пільги отримують і ті, хто сприяє становленню і розвитку малого бізнесу. Для них діє знижена ставка прибуткового податку з фізичних осіб і корпорацій на процентні доходи від позичок, наданих підприємствам-початківцям, а також є можливість віднімати збитки від наданих позик підприємствам-початківцям [9].

У Великобританії існує ряд специфічних податкових положень, спрямованих на заохочення фізичних осіб, що інвестують кошти в компанії. Метою цього являється підвищення недостатнього рівня довгострокових інвестицій в країні. У Великобританії діє «Схема інвестування підприємств», згідно якої заохочується здійснення інвестицій фізичними особами шляхом податкових пільг. Податкові стимули надаються у вигляді пільги по прибутковому податку в розмірі 20% інвестицій і звільнення від податку на приріст капіталу при дотриманні певних умов [11].

З ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

За програми інноваційної підтримки МП у США відповідає Бюро технологій, створене на базі АМБ. Свою місію Бюро реалізує через реалізацію 2 основних програм:

- Програма інноваційних досліджень для малого бізнесу (Small Business Innovation Research Program - SBIR) метою якої є розвиток науково-дослідного потенціалу МП через стимулювання цих підприємств для зростання їх доходів від комерціалізації інновацій. АМБ реалізує дану програму у співробітництві з департаментами Федерального уряду. За даною програмою підприємство може отримати до 100 тис.дол. терміном до 6 місяців для започаткування НДР. Після оцінки досягнутих результатів підприємство має шанс отримати до 750 тис.дол. терміном до 2 років з метою завершення робіт над проектом.
- Програма трансферу технологій для малого бізнесу (Small Business Technology Transfer Program - STTR) діє з 1994р. Метою програми є сприяння комерціалізації нових високих технологій, створених національними науково-дослідними установами, із залученням до цього процесу малих підприємств. Тому фінансування отримують не окремі підприємства, а партнерства, які мають на меті здійснити трансфер певних нових технологій із теоретичної площини у практичну. Програма STTR здійснюється поетапно за тією ж схемою, що і програма SBIR. Відмінність полягає в тому, що STTR має статус пілотної програми, тому обсяги її фінансування значно менші, ніж фінансування SBIR [2].

У країнах ЄС поширена пряма підтримка малих підприємств у розробці інноваційних продуктів та процесів через надання пільгових грантів і кредитів. Фінансова, консультаційна і інформаційна підтримка

надається інноваційним малим підприємствам інкубаторами технологій. У країнах ЄС існує велика кількість різноманітних схем поширення нових технологій серед малих підприємств. Так, наприклад, послуги технічного консультування надаються створеними за державної підтримки центрами технологічної інформації в Данії та центрами бізнес-зв'язків у Великобританії. Інші схеми спрямовані на посилення наукових зв'язків між малими підприємствами і науково-дослідними установами (Фонд сприяння трансферту технологій у Швеції та програма підвищення інноваційного потенціалу малих і середніх підприємств у Німеччині). Важливим елементом також є програми, націлені на підвищення компетенції менеджерів малих підприємств щодо розпізнання та впровадження нових технологій [1].

Пільгове оподаткування в Італії діє і для створених з метою модернізації дрібних підприємств фінансових компаній. Якщо у підприємства, яке здійснює інновації, витрати на інвестиції у виробництво нових товарів у поточному році перевищують середні витрати на інновації упродовж попередніх п'яти років, воно може зменшити оподатковуваний прибуток на величину, яка розраховується за формулою:

(витрати на інновації у поточному році - середні витрати на інновації протягом попередніх п'яти років)*50%.

У Нідерландах, приймаючи на роботу персонал для проведення НДДКР, підприємства можуть отримати право зменшити податки на фонд заробітної плати. Пільгами, які надаються відповідно до «Правил тітоньки Агати» («Tante Agaath religin»), здебільшого користуються саме малі підприємства.

Чинне законодавство Угорщини виділяє 4 групи податкових пільг у сфері інвестування та інновацій: загальні податкові пільги, розраховані на стимулювання інвестицій; податкові пільги, спрямовані на розвиток НДДКР; податкові пільги,

спеціально орієнтовані на представників малого бізнесу; регіональні податкові пільги [9].

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи викладений матеріал, слід зазначити, що, незважаючи на розвиненість сектора малих підприємств, урядами зарубіжних країн приділяється неабияка увага до його подальшого розвитку і підтримки. Загалом помітний відхід від «важкої» підтримки у формі позик і дотацій та перехід до «м'якої» підтримки у формі консультаційних послуг, поєднання їх із загальним зниженням податкового тиску на суб'єктів господарської діяльності.

Виходячи з викладеного наважимося зробити деякі рекомендації для розвитку малого бізнесу в Україні. Для вітчизняної спрощеної системи оподаткування можна запозичити французький досвід диференціації граничних обсягів річної виручки, який варіюється залежно від видів діяльності, для фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності платників єдиного податку. Також прийнятнішими є у Франції частки, які віднімаються з доходу при застосуванні нормативного методу оподаткування. Практику перенесення збитків на триваліший термін слід застосовувати для новостворених малих підприємств. Підприємствам, які проводять НДДКР, необхідно дозволити зарахування 100% витрат, пов'язаних з НДДКР, у тому році, в якому вони були здійснені. Також слід не забувати про ті установи, які сприяють становленню і розвитку малих підприємств (досвід Італії, Нідерландів), та використовувати інструменти податкової політики для стимулювання їхньої діяльності.

Для проведення ґрунтовного аналізу діяльності сектора малого бізнесу в наступних дослідженнях доцільно розглянути різні аспекти функціонування малих підприємств в Україні.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галан Н.І. Державна підтримка малих та середніх підприємств в Європейському союзі. // Фінанси України – 2005р. – №5. – С.147-154.
2. Галан Н.І. Система державної підтримки малих та середніх підприємств у США. // Фінанси України – 2006р. – №1. – С.142-150.
3. Долгоруков Ю., Кужман О. Про розвиток малого підприємництва. // Економіка України. – 2005р. – № 12. – С.11-18.
4. Кириленко О.П., Квасовський О.Р. Модернізація механізму справляння податку на прибуток малих підприємств. // Фінанси України – 2004р. – №4. – С.52-62.
5. Копченко І.М. Фінансовий механізм сприяння розвитку малого підприємництва. // Фінанси України – 2003р. – №5. – С.65-69.
6. Крупка М.І. Фінансові інструменти державного регулювання та підтримки інноваційної сфери. // Фінанси України – 2001р. – №4. – С.77-84.
7. Кузнецова І.С. Фінансова підтримка малого підприємництва. // Фінанси України. – 2001р. – №6. – С.72-78.
8. Мазур О. Ефективне оподаткування малого підприємництва в умовах трансформації економіки України. Регіональна економіка. – 2003р. – №1. – С. 42-50.
9. Нікітенко Д.В. Податкове стимулювання малого та середнього підприємництва. // Фінанси України – 2005р. – №3. – С.48-56.
10. Онишук Я.В. Фінансове забезпечення діяльності малого та середнього бізнесу. // Фінанси України – 2003р. – №7. – С.51-59.
11. Тенденції розвитку бухгалтерського учёта і налогообложення малого и среднего предпринимательства. Обзор по странам Европы. / Поддержка развития малого предпринимательства СМЕРУС 9803. – М.: Ресурсный центр малого предпринимательства. – 2000. – 27с.